

Ezek az általános alapelvek a birói mérlegelésnek tág teret nyitnak és szabad utat engednek az idővel változó társadalmi felfogás érvényesülésének az objektív felelősség kiterjesztése felé anélkül, hogy az alapelveken változtatni kellene. Állítom, hogy ezek az alapgondolatok már most is felhasználhatók, anélkül, hogy a jelenlegi gyakorlat egyelőre lényeges változást szenvedne. Tulajdonképpen egy azonnali jelentékeny változás lenne: a bizonyítási tehernek a károsultól a károsítóra való áthárítása, ami mai felfogás szerint is méltányos. Gondoljunk csak a mai kártérítési perekre, ahol a károsult, ez az idegen érdekek áldozata, bünbakja, a római tulajdonjogi per probatio diabolicá-ját tulszárnyaló verejtékes igyekezettel a károsuló életkörülményeinek, üzemének ismerete nélkül tartozik bizonyítani a károsító vétkességét, üzemének hiányos voltát, míg a kár okozója, ki minden adat birtokában van, páholyból nézi felperes kinlódását.

Talán az alapgondolat szokatlan, de hiszen a „nemo plus juris“ elvének megtörése is ujtítás volt, viszont ma a közfelfogás is furcsának tartaná, ha a boltban vásárolt órát a svájci gyáros visszakövetelné, mert a budapesti órásnak azt csak tulajdonjoga fenntartásával adta el. Felhozható lenne, hogy a cselekvő felelősségének ilyen fokozása a vállalozási kedvet csökkentené. A tapasztalat ellenkezőt mutat, az angol jogban szigoruan keresztülvitt egyéni felelősség a cselekvés fegyelmezettségét, céltudatosságát és helyességét fokozta. Az objektív kártérítés lehető kiterjesztése a társadalmi együttműködés, a gazdasági élet és a forgalom biztonságának követelménye.

Ifj. dr. Szigeti László.

SZEMLE.

Jogalkotás.

„A nyugdíjfelértékelés, mint törvényhozási probléma.“ (Észrevételek dr. Proszvimmer Bélának a Jogtudományi Közlönyben megjelent cikkére), I. Proszvimmer Béla dr. cikkének kiindulási pontja és főkonzekvenciája, az t. i., hogy a nyugdíjkérdést törvényhozási uton, törvénnyel kell szabályozni, helyes. Helyes annyiban, amennyiben minden életviszonybeli relációra vonatkozólag, amely jogi szabályozás alá vonható, követelünk kell a törvényi szabályozást, sok mindenféle indokból, főleg azonban azért, mert az igazságszolgáltatás egyik fő követelménye a jogegységre való törekvés — az esetek legnagyobb részében — csak törvénylétezése esetén érhető el, vagy legalább kísérhető meg. Mindez áll a nyugdíj-

kérdés szabályozására is; hogy azonban speciálisan a nyugdíjkérdésre vonatkozólag minden más viszonylatnál fontosabb lenne a törvényes intézkedés, ezt nem írjuk alá. Aláírnánk akkor, ha garanciánk lenne arra, hogy a törvény a kérdést egész komplexumában szabályozza. Mihelyt ezt nem teszi, céljának nem felel meg, tehát nem felel meg a Proszvimmer dr. által helyesen felállított azon elvnek sem, hogy: „Helyet kell adni oly tételes jognak, amelynek célja az, hogy perek ne legyenek.“ A nyugdíjperek légiói *most* fekszenek a bíróságok asztalán. A törvény meghozatalára Proszvimmer dr. szerint, *most*, tehát sürgősen lenne szükség. Hevenyészve, gyorsan meghozott törvénytől várhatjuk-e a kérdés kielégítő megoldását? Várhatjuk-e, hogy a kérdés egész gyökeréig, minden vonatkozásában, kimerítően és emellett gyorsan szabályoztassék? Aki tudja, hogy a nyugdíjkérdés csak egy bizonyos hányadában jogi kérdés, ellenben nemcsak surlódási felülete, de egész tömege valósággal beleolvad sociálpolitikai, sociológiai és közgazdasági kérdésekbe (többek között idetartozik az aggkori ellátás és a kötelező nyugdíjbiztosítás nagy problémája is), aki tudja, hogy nemzetközi jogi kérdések is belejátszanak az ügy megoldásába (gondoljunk csak a külföldi részvénytársaságok magyarországi nyugdíjasainak külföldön lévő nyugdíjalapjaira), az belátja, hogy a kérdés megoldása hosszú időt, rendszeres adatgyűjtési munkálatot és a fenti problémákat megoldani képes, tehát kellően iskolázott, higgadt és elfogulatlan parlamentet kíván. Ismételjük: legyen törvény, de jó törvény legyen, addig pedig nyugodtan rábízhatjuk magunkat a bírói gyakorlatra, amely a nyugdíjkérdésben éppen *most* érkezett el arra a pontra, hogy a lehetőség határain belül egységes legyen. Még csak annyit, hogy relative jó törvények (absolut jó törvények nincsenek) sem parirozzák ki a pereket. Még a legélesebb törvényhozói fantázia is csak sántítva kulloghat utána az életnek, amely a legváltozatosabb eseteket termeli ki. Hamarjában megemlítjük az 1923. XXXIX. t.-cikket, amely aránylag kis jogi területre való vonatkozása (magasabb, u. n. kártérítési kamat) és aránylag elég jó megépítettsége dacára sem mentesítette a bíróságokat a perek „légióitól.“

Perhorreszkálja a *sorok mögött* Proszvimmer dr. a szokásjogot, egyenesen és nyíltan kell ki azonban a szokásjog egyik faja: a *törvényrontó szokás* ellen. (Mennyiben aktuális a *törvényrontó szokás* felemlítése a nyugdíjügynél?) Ennek a kirohanásnak a kellő indokolását várnök; nos, ezzel a cikkirő adósunk maradt. Miért „veszélyes“ a törvényrontó szokás, még ott is, ahol már könnyen a közjog területére csaphatna át? Öncél a törvény, megingathatatlan, megváltoztathatatlan tabu, bezárt elefántcsonttorony? Mi történik akkor, ha késik az új törvény, a régi pedig már teljességgel alkalmazhatatlan, célszerűtlen, a viszonyoknak többé meg nem felel? Ilyenkor ugyebár kikerülhetetlen, Kuncz Ödön találó szavai szerint („Bevezetés a jogtudományba“ 8. oldal) a *jogszabály csendes kimulása*: a *desuetudo*. Moór Gyula szerint: „A jog világának az empirikus társadalmi élet kauzális szükségszerűségéből kifaragott olyan határkövei vannak, melyet egyetlen jogszabály sem dönthet le, sem át nem léphet, anélkül, hogy a jog birodalmában állampolgárságát el nem

veszitené. Ez az igazság nyer kifejezést a törvényrontó szokásjog, a desuetudo esetében.“ (Filozófiai könyvtár III. Moór: Bevezetés a jogfilozófiába 225. oldal).

II. Felemlíti Proszvimmer dr. azokat a körülményeket, amelyek szerinte a törvény meghozatalát szükségessé teszik. Nem áll meg azonban a körülmények, az esetek felsorolásánál, hanem állást is foglal és ez a de lege ferendára vonatkozó atittűdje az, amely kihívja a kritikát.

A legfontosabb kijelentése az, hogy a nyugdíjigényeknek *tiszta pénztartozás* mivolta kétségtelennek (!) látszik. Nézzük, hogy ezt a kategorikus imperativus-szerű kijelentését („kétségtelennek látszik“) mivel támasztja alá? „A nyugdíjfizetési kötelezettség ugyanis nyilvánvalóan nem folyik magából a munkaviszonyból, hanem *kétségtelenül* abból a külön megállapodásból, amely a munkaadó és a munkavállaló között arra vonatkozólag jön létre, hogy az általuk közösen létesített célvagyonból a munkavállaló bizonyos esetekben bizonyos szabályok szerint járadékot fog élvezni.“ stb. „Nyilvánvaló ezzel szemben a jogviszonynak feltűnő hasonlatossága a biztosítási szerződéshez stb.“ Azt is mondja még, hogy erőltetett az a konstrukció, amely a nyugdíjat a már megszolgált munka ellenértéke egy részének akarja tekinteni. A konklúzió az, hogy tiszta pénztartozásról van szó, ezek pedig külön törvényes rendelkezések nélkül nem valorizálhatók.

Ha cikkiró azt az álláspontot fejezte volna ki, hogy a nyugdíjfizetési kötelezettség *nemcsak* a munkaviszonyból folyik, hanem külön megállapodásból is, (értve ezalatt főleg a nyugdíjjárulékoknak az alkalmazott által való befizetését), akkor álláspontját (de nem a következtetését) elfogadtuk volna. Ezzel már jeleztük a mi állásfoglalásunkat is. Mi t. i. nem esünk az ellenkező végletbe, nem mondjuk, hogy a nyugdíjfizetési kötelezettségnek csak a munkaviszony az alapja, hanem elfogadjuk annak a külön megállapodást is, (amely azonban a bírói gyakorlat szerint nem más, mint a *szolgálati szerződés kiegészítő része*.)

Állítjuk azonban, hogy a nyugdíjfizetési kötelezettség legfontosabb (bár nem kizárólagos) fundamentuma maga a munkaviszony.

Ezt a következőkkel támasztjuk alá:

I. Az 1910/1920. M. E. sz. rendelet 13. §-a értelmében:

„Az olyan alkalmazottnak, akinek szolgálati viszonya alapján nyugdíjigénye is van, a munkaadó csak akkor köteles a végkielégítést kifizetni, ha a munkavállaló erre irányuló kívánságát a felmondási idő lejártáig bejelenti. A munkaadó ilyen esetben a kifizetett végkielégítést a munkavállaló nyugdíjköveteléséből levonhatja.“ Kétségtelen, hogy a végkielégítés, amely bizonyos feltételek fennforgása esetén megilleti az alkalmazottat, s amely pluszként járul a felmondási időre járó javadalmazáshoz, magából a munkaviszonyból ered. Már most, amint látjuk, a kettő: t. i. a végkielégítés és a nyugdíj *együttesen* csak eszmeileg, helyesebben: csak papíron illetik meg az alkalmazottat, mert hiszen a munkaadó a végkielégítést a nyugdíjből levonhatja. Ha a nyugdíj nem a munkaviszonyból folyik főleg, hanem alapja a külön megállapodás, akkor milyen

alapon üttetik el az alkalmazott ebben az esetben kétségtelenül a munkaviszonyból folyó végkielégítésétől?

2. A kir. Kuria jogegységi tanácsának 2. számú döntvénye szerint: „A munkaadó érvényesen kikötheti azt, hogy alkalmazottja abban az esetben, ha a szolgálatból *önként* kilép, a nyugdíjalapba nyugdíjjárulék címén befizetett összegeket vissza nem követelheti és a nyugdíjhoz való igényét is elveszti.” Nem érezhető itt ki teljesen, minden maradék nélkül az, hogy a nyugdíj főleg és elsősorban a szolgálati viszonyhoz tapad? Miért veszíti el különben az alkalmazott *önkéntes kilépés* esetén még az általa befizetett nyugdíjjárulékot is? Hiszen itt egy feltűnően súlyos sankció van az önkéntesen kilépett alkalmazottra, kilépésének következményeképpen megállapítva. (Itt felelhetünk Proszvimmer dr.-nak arra a megállapítására is, hogy a nyugdíjviszony feltűnően hasonlít a biztosítási szerződéshez. Mellesleg: cikkének következő bekezdéséből már az is folyik, hogy a nyugdíjviszonyt és a biztosítást teljesen *azonosnak* látja; t. i. itt már nyugdíjról és „egyéb biztosítási szerződésekről” beszél. Az életbiztosítási szerződésnek a biztosított által való megszüntetése esetén a biztosító a K. T. 505. §-a értelmében nem tarthatja meg a befizetett biztosítási díjakat a maguk teljességében, hanem azoknak *csak egy részét*, ellenben az alkalmazott önkéntes kilépés esetén a befizetett nyugdíjjárulékot — mintegy büntetésképpen — *teljesen* elveszti. A fő különbség azonban az, hogy a biztosítási szerződés a biztosított tetszésére, szabad akarat-elhatározására vezethető vissza, ellenben az esetek legnagyobb részében az alkalmazott akár akarja, akár nem, tagja kell, hogy legyen a munkaadó nyugdíjgyejesületének).

3. Az intézetek szolgálati szabályzatai (és nem nyugdíjszabályzatai!) az esetek legnagyobb részében azt az intézkedést tartalmazzák, hogy az alkalmazott *fegyelmi büntetésképpen nyugdíjazásra itélhető*.

4. Ugyancsak a szolgálati szabályzatok szokták kimondani azt is, hogy az alkalmazott bizonyos *fegyelmi vétség* esetén nyugdíjra nem tarthat igényt. Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár szolgálati szabályzatának 43. §-a pl. így szól: „Ha a tisztviselő fegyelmi határozattal bocsáttatik el a szolgálatból, sem maga, sem családja illetményekre, *nyugdíjra*, vagy végkielégítésre igényt nem tarthat.” Ha a nyugdíjfizetési kötelezettség alapja a munkaadó és az alkalmazott közötti, a szolgálati viszonytól különálló megállapodás, akkor miért sujtatik büntetéssel az alkalmazott, ha ennek a külön megállapodásnak eleget tett?

5. Sok szabályzatban az az intézkedés van, hogy az alkalmazott fegyelmi vétség esetében nyugdíját ugyan nem veszíti el, azonban azt csak *mérsékelt összegben* kapja.

6. A Kuria érvényesnek ismeri el a nyugdíjszabályzatoknak azon rendelkezését, hogy a munkaadó beszüntetheti a nyugdíj folyósítását, ha *a nyugdíjas időközben álláshoz jut*. Talán sehohsem olyan szembeeszkő a nyugdíjfizetést kötelezettségnek a tartási kötelelemhez való hasonlósága, mint itt. A jelzett nyugdíjszabályzati kikötésnek t. i. az a fikció az alapja, hogy a nyugdíjigényre jogosult álláshoz jutván, nyugdíj által való eltartásra nem szorul.

7. Aki az életet ismeri, az tudja, hogy sok alkalmazott csak azért szerződött ehhez, vagy ahhoz az intézethez, mert *számításba vette*, hogy az egyiknél kap nyugdíjat, a másiknál nem. Az esetek légióiban egyes munkaadók azzal zárkóztak *el a fizetésjavítások előtt*, hogy ők nyugdíj-képes állást biztosítanak alkalmazottaiknak. Hány alkalmazott maradt meg a fizetésjavítások mellőzése dacára is állásában, mert a nyugdíjra gondolt és mert tudta, hogy kilépése esetén nemcsak nyugdíját, de befizetett nyugdíjjárulékait is elveszti. (A végkielégítés is elvész önkéntes kilépés esetén!) Hány munkaadó élt ezzel vissza!

A kérdést legmegnyugtatóbban és legalaposabban a budapesti kir. törvényszék 38-as tanácsának egyik ítélete dönti el a következőképen: „Azáltal, hogy a felperes a II-rendű alperessel (pénzintézettel) létrejött *szolgálati szerződés alapján* az I-rendű alperesi nyugdíjintézet tagjává felvételett, az akkor vele közölt nyugdíjszabályzat a *szolgálati szerződés alkatelemévé vált s így felperes már szolgálati viszonyánál fogva mind-azokat a jogokat megszerezte* s mindazoknak a kötelezettségeknek alanyává vált, amelyeket a kérdéses nyugdíjszabályzat megállapít. Viszont az alperesekre is ugyanabban a nyugdíjszabályzatban meghatározott jogok és kötelezettségek hárulnak. Már most nem volna összeegyeztethető sem az élet jogi és erkölcsi felfogásával, *sem a szolgálati szerződésnek jogi tartalmán tulmenő erkölcsi alappjával, ha azok az alperesi alkalmazottak, akik éveken át a szolgálati szerződésből* és így a nyugdíjszabályból származó kötelezettségnek megfeleltek s akik elaggottságuknál, vagy rokkantságuknál, munkaképtelenségükönél fogva, a mostani gazdasági helyzetnek súlyát sokszorozott mértékben viselik, éppen ezek viseljük a pénz elértéktelenedésének következményeit, viszont az alperesi intézet, mely abban a helyzetben volt, hogy vagyonát legalább bizonyos mértékben konzerválhatta, a gazdasági viszonyokban rejlő kötelességei alól egyoldalulag és ugyszólván minden ellenérték szolgáltatása nélkül felszabaduljon.

Ily helyzetben a bíróság nem tekintheti irányadónak a *nyugdíj-szabályzat ama rendelkezéseit*, amelyek más gazdasági és pénzügyi helyzet szemmel tartásával készültek s így jelenleg elavultaknak tekinthetők, hanem azok helyébe oly elveket helyettesített, amelyek mellett egyrészt a nyugdíjjogosultsággal bíró egyén legalább szerény keretekben elnyeri azokat a jogokat, *amelyekre való tekintettel annak idején szerződött*, másrészt az intézetnek is lehetővé válik vállalt kötelezettségének oly mértékben eleget tenni, amely vagyoni helyzetét nem veszélyezteti.*

Dr. Berczel Aladár.

(Bef. köv.)

A mérlegfelértékelési rendelet és az értékelés kereskedelmi jogi határai. A mérlegvalódiság helyreállításának problémája igen súlyos érdekek ütközőpontjában áll. A meghozott rendelet ez érdekellentétet természetesen nem szüntethette meg. A *lex lata* a szemben álló érdekeknek csupán a harcterét szűkítette. S ott, hol a küzdő érdekek nem tudnak a *lex lata* körén